

МАКЕДОНСКАТА ДРЕВНА МЕДИЦИНА

Од книгата на Ангелина МАРКУС

ХИПОКРАТОВА ЗАКЛЕТВА

Во часот кога стапувам меѓу членовите на лекарската професија свечено се обврзувам дека својот живот ќе го ставам во служба на хуманоста.

Кон своите учители ќе покажувам долга благодарност и почитување.

Својата професија ќе ја извршувам совесно и достоинствено.

Најголема грижа ќе ми биде здравјето на мојот пациент.

Ќе ги почитувам тајните на тие што ќе ми се доверат.

Со сета своја сила ќе ги одржувам честа и благородните традиции на лекарската професија.

Моите колеги ќе бидат мои браќа.

Во вршењето на должностите кон болните на мене нема да делуваат никакви обзир, вера, националност, раса, политичка или класна припадност.

Од почетокот апсолутно ќе го почитувам човечкиот живот.

И под закана нема да дозволам моите медицински знаења да се искористат спротивно на законите за хуманоста.

Ова го ветувам свечено, повикувајќи се на својата чест.

Во времето на Хипократ медицината сè уште била привилегија на одредени познати медицински фамилии и сè уште ја одразувала врската со филозофијата. Лекарот бил филозоф како Хипократ, а филозофот бил лекар како Аристотел. И двајцата, со генерации, припаѓале на лекарски фамилии. Во 4 век пр. Хр. и филозофијата и медицината биле посветени тајни школи, кои знаењата им ги откривале на тесен круг роднини, кои со заклетва се обврзувале дека ќе ги кријат тајните од непосветените. Мистериите и тајните од Питагорината школа се прифатени и спроведени во медицината и во асклепијадите.

ДО КАДЕ ШТО ОДЕЛЕ И Ж ДО ТАМУ ДООАЃАЛЕ НАУ

ХИПОКРАТ ДОШОЛ И ОСТАНАЛ, ПОВЕЌЕ ОД ПОЛОВИНА ОД СВОЈОТ ЖИВОТ, ВО НАЈПЛОДНИТЕ ТВОРЕЧКИ ГОДИНИ, ДА ЖИВЕЕ ВО МАКЕДОНСКИТЕ ПРЕСТОЛНИНИ, ЗА ДА ГИ ЛЕКУВА МАКЕДОНСКИТЕ ЦАРЕВИ СЕ ДО АМИНТА, ТАТКОТО НА ФИЛИП

Постојат списи за хигиената и за лекувањето на малите деца за медицинското знаење и статусот на лекарите. Има анатомски и филозофски списи во кои се расправа за четири телесни сокови, кои подоцна ќе се класифицираат со четирите темпераменти кај луѓето. Се зборува за васкуларниот систем. Во многу дела се расправа за градбата на човечкото тело (анатомија), со посебни осврти од гинекологијата и стерилитетот, утврдувањето бременост. Интересно е тоа што гинеколошката проблематика се третира на сличен начин во египетските папируси и во вавилонските плочки. Тоа е доказ за медицинската и за филозофската комуникација околу Беломорието. Тие земји набрзо станале македонски и се забрзало влијанието преку Александрија.

Во збирката за развој и исхрана на човекот, под влијание на Хераклит, се зборува за пулсот, сосема стручно објасно. Има уште многу стручни медицински дела, особено од раните млади

години кога Хипократ бил под силно влијание на филозофите, софистите, материјалистите. Поради тоа, на човекот му приоѓа како на целина, неделива од природната околина, уште од предисторијата, со исти проблеми, за решавање на здравјето на луѓето.

Кај Хипократ повеќе доаѓаат до израз проучувања на надворешните органи, како коските, мускулите, кои можеле да се лекуваат преку хируршки интервенции, кај ранетите и болните со силно изразени телесни симптоми. Во врска со тоа добро се опишани работата на срцето, слезинката, црниот дроб, но не и крвните садови, нервите, мозокот. Немало секцирање, прогнозата се составувала, како и историјата на болеста, со набљудувања во болниците, со добра хигиенска организација. Животот го одржува топлина со средиште во срцето. Тоа ја менува храната во телесни сокови. Топлината зависи од доводот на воздухот (кислородот) во крвта преку движење. Центрите за мислење, за чувства, за

желби, се во мозокот, а чувствата, наредбите за движење се пренесуваат пневматски. Кај Хипократ се забележува дислокација на мозочната кортикација, делумно на срцето се пренесуваат некои психички функции но, пред сè, заради природната топлина на срцето му се пристапува како на центар на животот.

И Аристотел има слично сфаќање за срцето.

Хипократ и неговите лекари болестите ги објаснуваат во согласност со неговиот став за нарушена хармонија на телесните сокови, кои во некои временски интервали, за три или за седум дена, сами се стабилизираат ако не рецидивираат. Силата и вредноста на Хипократовата медицина е во клиничката практика. Болеста се проценува со сите септи, индивидуално зависи од констатацијата на секој човек. Три фактори: болеста, болниот и лекарот, кога ќе се најдат на едно место болеста се совладува, ако болниот се бори, а лекарот помага да се воспостави рамнотежа на организмот со лекување.

Во долгата набљудувачка практика се направени пописи на болестите, како пневмонија, плевритис, маларија, тифус, туберкулоза, сепса, скорбут, менингит, тетанус, парализа, апоплексија, реума, цисти, хистерија и други болести кои од тогаш сè уште се среќаваат во Македонија. За сите тие болести постојат исклучителни описи за нивно препознавање. Некои појави и до денес го носат името на Хипократ: дигити хипократика, фацисхипократика, митра хипократика, неохипократизам како движење од XX век за таа древна севкупна медицинска наука.

За лекување се спомнуваат околу 300 лекови, иако нивната примена била значително помала. Физикалната терапија била поизразена. Се користеле бањи, облоги, масажи, сончање, пуштање крв, слаби наркотици, лесна исхрана со супи, мед, вино, млеко, диета за здравје.

Исклучителна била хируршката терапија. Во постоперативното лекување на ампутации, отворање череп, мesteње зглобови, имболизација и преврски и до денес се зачувани истите методи и техники. Тоа важи и за стоматологијата, за лекувањето и за вадењето заби.

Така, богатиот теоретски и практично зачуван медицински материјал, применуван во асклепијадите пред и по Хипократ, се зголемува и со важноста на етич-

ИВЕЕЛЕ МАКЕДОНЦИТЕ КАТА И МЕДИЦИНАТА

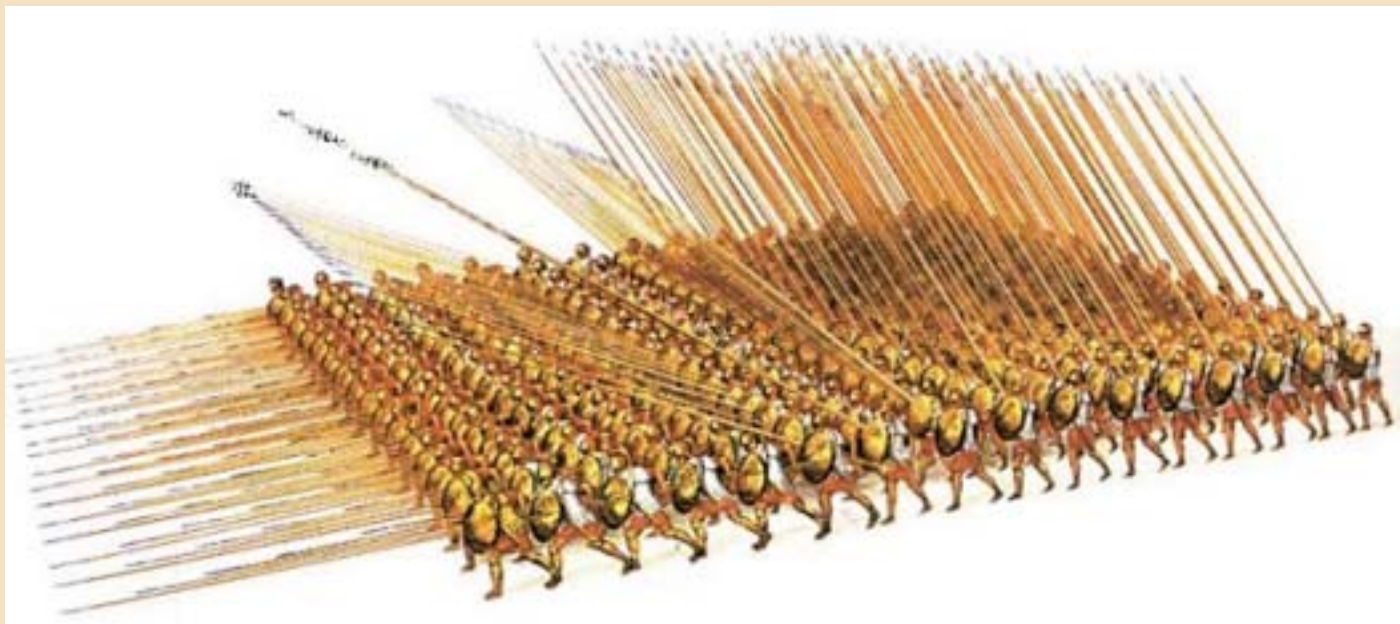
кото подрачје, моралот на лекарите.

Во времето на Хипократ медицината сè уште била привилегија на одредени познати медицински фамилии и сè уште ја одразувала врската со филозофијата. Лекарот бил филозоф како Хипократ, а филозофот бил лекар како Аристотел. И двајцата, со генерации, припаѓале на лекарски фамилии. Во 4 век пр. Хр. и филозофијата и медицината биле посветени тајни школи, кои знаењата им ги откривале на тесен круг роднини, кои со заклетва се обврзувале дека ќе ги кријат тајните од непосветените. Мистериите и тајните од Питагорината школа се прифатени и се спроведени во медицината и во асклепијадите. Како што содржината на космолошката филозофија се протна во медицината, исто така, етичката проблематика си нашла примена во заклетвата. Целиот тој систем на лекување и лекарската филозофија како привилегирана професија, немало да има таков

јатели Сократ, Тукидит, Анаксагора...

Хипократ, како и Горѓија, се населил во Лариса, во близина на македонските престолнини, од каде што и како царски и како патувачки лекари вршеле работа низ многу широки области. Во тоа време, Тесалија била македонска област. До каде што оделе и живееле Македонците до таму доаѓале науката и медицината. Искуствата добиени низ војната и ранетите го зголемувале и медицинското искуство. Разновидното и комплетното живеење во Македонија е главната подлога за севкупното творештво, па и за медицинското. Влијанијата од едни на други луѓе било друг вид предизвик за соработка. Хипократ го познавал етичкото учење на Сократ и бил воодушевен од неговите морални доблести, кои Атина ги губела со убивање на толку учени луѓе, дојдени да ја просветуваат. Набрзо во Македонија се собрале голем број од оние кои биле протерани. Архелај им

По Аминта, покрај Аристотел, Хипократовите синови ја продолжиле професијата царски лекари кај Филип II и Александар. Особено Тесал, во придружба на фалангата, патувал до Индија и се вратил во Пела. Потоа уште долго медицината со Хипократовата заклетва се движела по светот до денешни денови, како основно кредо за медицинскиот морал. Значи, изворот за заклетвата е македонската традиција и царство. Македонската филозофија на моралните норми и соработката на луѓе од сите профили, кои придонеле за сите форми на свеста да се развијат на највисоко ниво. Филозофијата, медицината, сите науки, уметничкото творештво, општествените настани, сè тоа поединечно и воопштено, остави траги како трајни сведоштва за Македонците. Сепак, фармацевскиот знак со змија и медицинската заклетва ги прифати цел свет како симбол на хуманост од Македонија. Не е слу-

ВО ПРИДРУЖБА НА ФАЛАНГАТА, СИНОТ НА ХИПОКРИТ, ТЕСАЛ ПАТУВАЛ ДО ИНДИЈА И СЕ ВРАТИЛ ВО ПЕЛА

ефект ако не била ставена под заштита на македонските царски фамилии. Царската династија застапувала лекарски династии со именување царски лекар. Можеме да ги посочиме, по име и по род, сите лекари во македонските градови на државата од Александрија до Рим. И ќе го сториме тоа.

Ако се прашама кога и каде е пишувана медицинската заклетва, одговорот ќе го пронајдеме испишан во биографијата на самиот Хипократ. Од Беломорските острови, Кос и Книд, патувал секаде низ Македонија. Одбил да оди во Персија. Атина, по Пелопонеските војни и тиранијата на триесетмината, не била место ниту за живеење, а камоли за научна работа. Особено откако биле убиени и протерани многу негови лични при-

дал и заштита и услови за работа. Кај Архелај дошол Хипократ со целата лекарска фамилија, со синот Тесал и Дракон, зетот Полиб и другите. Дошол и останал, повеќе од половина од својот живот, во најплодните творечки години, живеел во македонските престолнини, за да ги лекува македонските цареви сè до Аминта, таткото на Филип. Тука е напишана заклетвата за потребите на царската македонска фамилија. Тука се спроведувала терапија во болнички услови и тука се пишувани сите македонски книги. Тука, во Македонија, густо се збиени асклепијадите и светилиштата, каде што била најсилна и присутна древната традиција на секој вид школи. Податоците зборуваат дека и пред Архелај, Хипократ го лекувал и Пердика II.

чајно тоа што во секој откопан град откопуваме статуи на Асклепие.

Заклетвата, таква каква што сега ја имаме по сидовите на амбулантите не е онаа истата. Промени претрпела и медицината и текстот и моралната зрелост на лекарите. Хипократовата заклетва се негува по светот повеќе како морална обврска, како свечен чин, а за нас Македонците има историско значење на филозофското архе или прапочеток во медицината. Содржината на заклетвата ја изговара секој лекар кога ја почнува медицинската практика. Ја приложуваме за сите да ја знаат. Една варијанта на заклетвата зборува токму за нашето образложение. Се работи за заклетвата поместена во книгата "Божествена медицина" од д-р Петар Станковиќ, пишувана во 1941 година, издадена во 1988 година од "Култура", Белград.

Хипократовата заклетва:

- Се колнам во Аполон, Асклепио, Хигија, Панапеја, на сите богови и божици, повикувајќи ги за сведоци дека ветувам овој завет според совеста потполно (целосно) да го истакнам.

- Дека својот учител ќе го почитувам како родител, ќе се грижам за него ако му затреба, неговите потомци ќе ги сметам за родени браќа и ако сакаат ќе ги научам на оваа уметност без обврски и наплата.

- Дека прописите и предавањата, како и целата наука, ќе ја предавам само на своите синови, синовите на моите учители и само на оние ученици што со заклетвата се врзани за лекарските закони и никому повеќе.

- Дека на болните, колку што знам и можам, најсовесно ќе им одредувам живеење за нивно најголемо добро и дека ќе ги чувам од било каква штета и зло.

- Никогаш никому нема да му дадам отров дури ако за тоа ме молат, ниту таква одлука ќе помагам, исто така, нема на ни една жена да ѝ помагам во плодубивање.

- Во скромност и чистота ќе живеам и ќе ја чувам својата уметност. Нема да вадам камен од бешика, тоа ќе им го препуштам на луѓе од таа стручност.

- Во која било куќа да влезам нека биде тоа за доброто на болните далеку од самоволна неправда и како од секој друг порок така и од ниски желби кон жените, луѓето, слободните и робовите.

- Било што да видам или да слушам во вршење на својата професија или надвор од лекарската практика, за животот на луѓето, што не смее јавно да се изнесува, за тоа ќе молчам сметајќи ги за тајни.

- Ако совесно се држам до овој завет и не го прекршувам нека ми се даде да уживам во мојот живот и уметност, ценет од луѓето засекогаш; прекршокот и кривоклетството нека биде судено спротивно од тоа.

Со оваа варијанта на Хипократовата заклетва уште во првиот став се потврдува значењето на боговите кои се обожавани во Македонија и кои имаат директна врска со лекувањето на луѓето и кои ги подучуваат во лекарскиот занает. Зборот уметност треба да се сфати како умевање, знаење. Во заклетвата се нагласуваат тајноста, школувањето и фамилијарната медицина и практика. Поврзаноста со филозофијата се гледа во преземањето на моралните принципи од Сократовите вештини и другите школи блиски до медицината. Боговите од Олимп во Македонија секаде имале светилишта. Аполон, Ахил, Дионис, Музите, Орфеј, Хипократ се движеле околу Делфи, во Теба, тоа е во Фокида, што спаѓа во Тесалија и Парнас, сите заедно, како области на Македонија. Сите богови, херои, учени луѓе имаат иста татковина, древната македонска држава.

Сепак, Асклепио со змијата и Хипо-

крат со заклетвата, најдобро си ја завршиле медицинската работа во Македонија. Исто така и близнакон Аполон бел, сончев, прочистуван во Аполоновите светилишта и градови е меѓу првите што најмногу им помагал на луѓето. Кога чувал стада се близнеле, кога се дружел со луѓето се просветувале. Моќен, силен, убаво граден, прототип бил и на Хипократ во проучувањето на анатомијата и на уметничката инспирација за најубавите бисти на луѓето. Лисип, царскиот уметник на Александар го вајал убав како бог, како да е самиот Аполон.

Местото на Аполон во уметноста, во медицината, во светилиштата и во животот на луѓето имал иста важност како Аристотел и Хипократ. Заклетвата е трајно вткаена во македонското живеење.

Многу рано човекот сфатил дека е дел од космосот, дел од природата, дел од животот и дека секој негов дел има карактеристика на архе. Тоа е филозофскиот прапочеток на разновидност преку

ХИПОКРАТ ГО ЛЕКУВАЛ И ПЕРДИКА II

четири елементи: земја, вода, воздух и оган. И човечкиот организам исто е структуриран. На Хипократ не му требало многу тој принцип да го воведо во медицината. Човекот треба да живее според принципот на ускладување на дел кон целината на човекот кон природата. Вселенските бранувања во своите движења треба да се складни. Човекот е здрав дури четирите елементи во течна состојба се ускладени. Тоа се крв, слузница, жолта и црна жолчка. Од воздухот, пневмата, зависи вдишувањето и топлината, заедно со храната, што го загреваат телото. Со воздухот се вдишуваат болести, се нарушува излучувањето на течностите се манифестираат симптоми на заболување.

Набљудувањето како принцип е основен пристап во Хипократовата медицина. Мора добро да се бележат промените на изгледот за да се воспостави точна прогноза. Да се намали исхраната (диета) и дури потоа да почне лекувањето.

Болните во Македонија отсекогаш имале општествена грижа и болничко згрижување. Со тоа низ практиката се прифаќале позитивните искуства. Лекарите се специјализирале. Некои биле задолжени да ја бележат секоја промена кај болните. Така ни останале многу прецизни дијагнози на разни болести именувани како прогнози. Зошто прогноза? Тој термин се однесува на временските промени. Во медицинската терминологија тоа време било исчекување во промените на болеста. Ако човекот е удрен со оружје, или каснат од животното, или се повредил при работа, ако паднал или бил нападат, во зависност од изгледот, се давала прогноза. Ако при тоа посинувал, за три или за седум дена, лекувањето било невозможно.

Ако повредата била под колено или под глужд се ампутирало до посинетото место. Посинувањето на лицето се прогнозираше со смрт.

Македонија со многуте реки и езера и мочуриштата околу нив, имала лежишта на маларија. Еве ја прогнозата според Хипократовите бележења: болниот пожолтува, жолти му се носете, лицето, белката во очите, има треска, да се лекува со кинин. Ќе оздрави. Прогнозата на временските интервали е правена со цел вклучување на резервата за одбрана на организмот која секој човек ја има. За секоја болест имало лекарства кои внимателно се дозирале за да не оштетат некој орган.

Хигиената, со иметото на богињката Хигија, имала големо значење како превентива. Во сите македонски царски градови се откопани водоводи за топла и ладна вода, одводни канали, бањи, хигиенски кујни и многу садови за одржување и готвење на храната. Заразните болести во Македонија ги носеле морнарите, трговците, Римјаните, Турците и војските на цела Европа во Балканските и светските војни. Затоа Македонија морала во секое време да се справи со разни непознати болести кои се појавувале на нејзина територија. Таа морала на високо ниво да ги одржува хигиената, болничкото лекување и постигнувањата во медицината кои ни останале во наследство од Хипократ.

Древната медицина од Македонија школувала два вида лекари. Едните биле царски лекари, како главни придружници кои го покажувале угледот на царот, а другите биле патувачки лекари. Статусот и на едните и на другите високо се ценел заради стручноста и хуманоста. И денес битно не е изменета медицинската организација ниту во болниците, ниту патувачките лекари, како брзата помош, секаде во светот. Комплетно се спроведува македонското влијание, не само во фармацијата, туку и во примената на Хипократовата заклетва.

(продолжува)